

Отримано: 4 квітня 2020 р.

Прорецензовано: 9 квітня 2020 р.

Прийнято до друку: 9 квітня 2020 р.

e-mail: pavv@te.net.ua

DOI: 10.25264/2415-7384-2020-11-32-35

Каргіна Н. В., Рубський В. М. Проблема психологічної мотивації екстеріоризації матеріалістичного світогляду. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія»* : науковий журнал. Острого : Вид-во НаУОА, червень 2020. № 11. С. 32–35.

УДК: 159.923

Каргіна Наталія Вікторівна,
кандидат психологічних наук, доцент кафедри «Практична психологія»
Одеського національного морського університету
Рубський В'ячеслав Миколайович,
доктор філософських наук, старший викладач кафедри «Практична психологія»
Одеського національного морського університету

ПРОБЛЕМА ПСИХОЛОГІЧНОЇ МОТИВАЦІЇ ЕКСТЕРІОРИЗАЦІЇ МАТЕРІАЛІСТИЧНОГО СВІТОГЛЯДУ

У статті розглянуто актуальну проблематику винесення, поширення і популяризації світоглядів матеріалістичного типу. Виявлено низку внутрішніх проблем, пов'язаних з екстеріоризацією, зокрема: 1) підстави для мотивації суб'єкта і 2) психологічне обґрунтування необхідності або бажаності жертв і зусиль, потрібних для просування своєї картини світу. З'ясовано, що в контексті матеріального всесвіту завдання транспонування набору реакцій нейронних мереж з однієї черепної коробки в іншу не може мати принципової важливості. Відсутність категорії «належного» і «правильного» в матеріалістичній онтології робить питання про мотивацію нерозв'язним у філософському дискурсі та проблематизованим у царині досліджень психіки. На практиці соціально-психологічні причини екстеріоризації свого світобачення компенсують ці складнощі філософського плану.

Ключові слова: світогляд, мотивація, матеріалізм, картина світу, Я-свідомість, ксенофобія.

Natalya V. Karhina,
PhD in Psychology, Associate Professor,
Odessa National Maritime University
Viacheslav N. Rubskyi,
Doctor of Philosophical Sciences, senior Lecturer,
Odessa National Maritime University

THE PROBLEM PSYCHOLOGICAL MOTIVATION EXTERNALIZATION MATERIALIST WORLDVIEW

The article deals with topical issues of making, spreading and popularizing worldviews of materialistic type. A number of internal problems related to exteriorization have been identified, in particular: 1) grounds for motivating the subject and 2) psychological justification for the need or desirability of sacrifices and efforts required to advance their picture of the world.

The materialistic picture of the world in the context of the present does not require the truth of faith or unbelief as salvific, as it is presented in the religious dimension of thinking. If it is more comfortable for a person to be in one or another illusion, then comfort and convenience themselves can act as criteria of quality of perception of life. The truth that the material world is not imbued with God cannot be advantageous to the subject of the phenomena of being, since the set of individual experiences in any picture of the world is essentially precisely affective in relation to the notorious «as it really is».

Thus, a consistent herald of materialism is able to explain its behavior only in the discourse in which the semantic load of the ideological theses themselves is lost. If the preaching of the social parameters of my Self-consciousness is motivated by the appropriation of the alien world by subordination to these parameters, then does it not matter what to preach, if it is a manifestation of unconscious xenophobia or the desire for unanimity as a condition of comfortable social space? Both options are, in essence, the same need to socialize one's outlook as a method of strengthening it.

The original premise of biology does not make a fundamental difference between the mechanisms of experience: joy, pain, envy and sympathy. At the level of evolutionary biology, all human states have no axiological gradation. The basic directions of modern psychology inscribe the moral laws in the abyss of being, to provide a fundamental premise that gives meaning and significance to the activity of the psychologist.

Conclusion: In context of the material universe, the task of transposing a set of neural network responses from one cranial box to another cannot be of fundamental importance. The absence of the category of “proper” and “proper” in materialistic ontology makes the question of motivation insoluble in philosophical discourse and problematized in the field of psychic research. In practice, the socio-psychological causes of exteriorization of one's worldview compensate for these complexities of the philosophical plan.

Key words: outlook, motivation, materialism, world view, self-consciousness, xenophobia.

Постановка проблеми. Атеїзм не меншою мірою є зразком релігійного ставлення до дійсності, що особливо виявляється в способі екстеріоризації його світоглядних положень. В Україні з лютого 2013 року видають спеціалізований атеїстичний журнал «Розум». Цього ж року опубліковано «Маніфест атеїстів України», оприлюднений на круглому столі «Проблема клерикалізму і шляхи її вирішення» в Києві. Існує також «Український атеїстичний сайт» (<http://orium.at.ua>), перший принцип якого – поширювати матеріалістичний світогляд.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. XXI століття явило нову плеяду розумних і популярних проповідників матеріалістичної картини світу, зокрема: К. Хітченс, Р. Докінз, Л. Краус, Д. Тайсон, Д. Деннет, С. Харріс, С. Блекмор, Д. Свааб та ін. З-поміж українських і російських науковців є такі яскраві біологи, як: С. В. Дробишевський, О. В. Марков, О. Ю. Панчін, С. В. Савельєв, філософ Є. К. Дулуман та ін. Багато з їхніх книг стали бестселерами, а їх вплив на маси такий помітний, що питання про філософські підстави екстеріоризації світогляду цих науковців має шанси стати частиною аналізу світоглядних структур загалом. Парадигма мислення, яку пропонує вульгарний, діалектичний або постмодерністський матеріалізм, розвінчує багато міфологем, якими жило і продовжує жити велика частина людства. Водночас радикальність такої елімінації не залишає простору для патерну звітування істини.

Найбільш конкретизовано основні світоглядні положення виявляються в разі внесення світогляду в конкурентне середовище. Зазвичай, це пов'язано з одним з імперативів світогляду про його обов'язкове або бажане поширення в соціумі. Аналіз компонентів мотивації поширення своїх переконань у найбільш полярних позиціях – атеїзм і теїзм – розкриває досі не розкриті філософські проблеми.

Мета дослідження – виявити й обґрунтувати основні психологічні проблеми екстеріоризації світоглядних положень у матеріалістичній антропології. Для досягнення поставленої мети потрібно вирішити такі **завдання**: окреслити матеріалістичний і релігійний типи світогляду в їх завданні екстеріоризації; простежити конвергентні й дивергентні аспекти в цьому процесі; визначити предметне поле і проблематику ідентифікації та екстеріоризацією світогляду в контексті матеріального всесвіту.

Методологією дослідження є співвіднесення ідей семіотичного моделювання реальності, соціального конструкціонізму, фізикалістської антропологічної редукції і протилежних їм принципів сучасних досліджень у сфері епістемології та екзистенційної феноменології.

Окреслені методологічні передумови зумовили такі підходи: системний, діалектичний, компаративний і дескриптивний. Системний підхід дав можливість розглянути обраний об'єкт дослідження в узагальненому вигляді як цілісну структуру, виявити і проаналізувати основні параметри світогляду, виділити специфіку їх модифікації в акті зіткнення й співвіднесення. Дослідження також виходить із діалектичного поєднання протилежних начал ідеалістичних і матеріалістичних установок свідомості, їх внутрішнього взаємовпливу. Компаративний підхід дав змогу здійснити порівняльний аналіз співвідношення тез і аргументації світоглядів у модусі експлікації. Дескриптивний аналіз був застосований під час опису філософських рефлексій із питань про співвідношення постметафізичного дискурсу і світоглядних аксіом.

Виклад основного матеріалу. Матеріалістські типи світогляду формують картину світу так, що в ній відсутня метафізична мотивація витрачати час і сили на напоумлення істиною атеїзму нейронну мережу інших людей. Якщо світ мислення являє собою еволюційний засіб для виживання, то в разі ослаблення такого завдання роль мислення видається множинністю черепних коробок із бурхливими «бульбашками мікросфер» П. Слотердайка [7, с. 88]. Якщо ми справді живемо в ілюзії свободи волі й епіфеномені свідомості, то не залишається сенсу доводити це чужому мозку.

Матеріалістична картина світу в контексті сучасності не потребує істини віри або невіри як рятівної, як це подано в релігійному вимірі мислення. Якщо людині комфортніше перебувати в тій чи тій ілюзії, то комфорт і зручність самі можуть бути критеріями якості сприйняття життя. Істинно, що матеріальний світ не пронизаний Богом, не може мати переваги для суб'єкта феноменів буття, оскільки набір індивідуальних переживань у будь-якій картині світу за суттю точно афективний щодо горезвісного «як воно є насправді».

Проте основною мотивацією багатьох учених-матеріалістів є просвітницький порив, ідеологічне ядро якого – рятівне заперечення Бога і метафізики. На думку А. С. Ветушинського, «антитеоцентризм як головна характеристика сучасного обскурантизму – це основна риса сучасного матеріалізму, яка змушує сучасних матеріалістів виступити зокрема і проти представників попереднього матеріалістичного проєкту» [4, с. 29]. До деякої міри прагматична філософія може спертися на стару концепцію «розумного егоїзму». Імовірність того, що відданість справі поширення матеріалізму як загального блага принесе відчутну користь суспільству, розірвавши з релігійністю, невелика. Здебільшого агітатор-доброволець отримує тільки психологічне задоволення від соціального резонансу або придушення іншого світогляду. І те, і те – це форма прагнення до безпеки або модус витісненої агресії.

Неметафізичний аналіз світобудови має підстави для експансії свого світобачення тільки в емпіричних сферах: фізиці, хімії, психології. Вилучаючи суто біхевіористський підхід Дж. Вотсона і Б. Скіннера

та рефлексологію І. М. Сеченова, В. М. Бехтерева та ін., підставою екстеріоризації світогляду не залишається нічого, крім розширеного поняття активної ксенофобії: прагнення вибудувати під себе чужий світ інших поглядів на світ, людину й Бога. Але ця підстава нівелює зміст проповіданого світогляду. Отже, послідовний провісник матеріалізму має можливість пояснити свою поведінку тільки в тому дискурсі, у якому втрачається смислове навантаження самих світоглядних тез. Якщо проповідь соціальних параметрів своєї Я-свідомості мотивована апропріацією собі чужого світу через підпорядкування його цим параметрам, то чи не все одно, що саме проповідувати, якщо це – прояв несвідомої ксенофобії або бажання односторонності як умов комфортного соціального простору? Обидва варіанти, по суті, є однією і тією потребою в соціалізації свого світогляду як методу його зміцнення.

Пошук об'єктивного сенсу екстеріоризації світогляду передбачає відсутність конструктивних методів, які можливі тільки в метафізичній надпозиції аналізу, якої в нас немає. Наприклад, якась людина вважає за краще пити пиво і псувати людям настрої, інша – рятувати котиків і людство. Природа суб'єктивного вибору предмета їхнього вподобання однакова. Але побутовий матеріалізм недостатньо цинічний (академічний), щоб дозволити собі усвідомити те, що ні присвяченість науці, ні відданість істині не мають принципової відмінності від інших засобів самозадоволення. На рівні повсякденної інтроспекції побутовий матеріалізм табується руйнуванням меж своїх психічних переживань даними наукою, через що виникає звуження вирішення проблеми сенсу й мотивації. В іншому випадку градація смислів у сфері психічних переваг була б нівельована їхньою рівністю на біохімічному рівні.

Психологія у своєму прагненні до наукового типу дослідження людини змушена не брати до уваги наукові параметри біології та власні дані психофізіології і рефлексології. Вихідні постулати біології не роблять принципової різниці між механізмами переживань радості, болю, заздрості й симпатії. На рівні еволюційної біології всі людські стани не мають аксіологічної градації. Психічні акти й феномени – суть набір фізичних і хімічних реакцій. Погоджуючись із цим, основні напрямки сучасної психології ігнорують ці параметри дослідження, коли йдеться про психічні стани. Це потрібно для створення власної обмеженої сфери дослідження.

Психолог-терапевт виходить із ненаукового припущення про те, що в матеріальному психо-фізичному світі існує «благородне» й «злочинне», «добро» та «зло». І тільки після цього психолог постає як учений-експерт, який діє в межах свого світу, який може мати інструменти вимірювання по той бік принципів задоволення і потягу до смерті. З погляду натуралістичної епістемології це припущення на кшталт ігрової умовності спортивних або комп'ютерних ігор. Іншими словами, введення тих умовних параметрів сприйняття подій, які забезпечують багатий світ переживань, їхню драматичність і ціннісну градацію.

Отже, основні напрямки сучасної психології (особливо це стосується гуманістичної і гештальтпсихології) вписують моральні закони в безодню буття, щоб забезпечити собі фундаментальну посилку, що дає сенс і значущість діяльності психолога в цьому світі. З погляду екзистенційної філософії та аналогічного напрямку психології (Р. Мей, К. Роджерс, Дж. Б'юдженталь та ін.), ця антропоморфізація буття і його хіміко-фізичного зрізу є втечею від хаотичності й безглуздості всієї буттєвості і його людського модулю, здатного пізнати її.

У суворому матеріалістичній антропології інтенційність має мовну природу і може бути приписана як неживим предметам, так і живим (Д. Деннет). Ба більше, на думку фізикалістів, «жодної різниці між внутрішнім світом людини і матеріальним світом насправді немає. Різниця між ними – ілюзія, створювана нашим мозком... Приховуючи від нас усі несвідомі висновки, яких він доходить, наш мозок створює в нас ілюзію безпосереднього контакту з матеріальним світом» [8, с. 37].

Отже, психологія як наука можлива тільки за метафізичного допущення категорій «добра» і «зла». В іншому випадку, шлях її розвитку не може йти далі фізіології і рефлексології І. П. Павлова, І. М. Сеченова або В. М. Бехтерева. Такий зріз досліджень не має інструментів фіксації людини по той бік її рефлексів і функційних систем та не потребує його.

Але якщо ми дозволимо собі вийти поза межі психологічного принципу пояснюваності, то в дидактика матеріалізму не залишиться іншої мотивації, крім релігійної.

За елімінацією всіх метафізичних передумов аналізу світогляду особистості філософське осмислення світу в межах суворого матеріалізму залишається допустимим класифікувати тільки як форму інтелектуальної мастурбації або адикції. Його прагматичні переваги не можуть виправдати тієї насолоди, пристрасті й всіх відтінків переживань, які реалізуються в мозку філософа і мислителя. Це – цілий світ абстракцій і проєкцій, про який можна дискутувати годинами, писати книги й статті, загалом присвячувати цьому основні сили або все життя. Ще давній Епікур виводив значення філософії з задоволення, а не якої-небудь іншої користі. Для нього це – промови і роздуми, що приводять людину до щастя. Він також висміював Демокрита за те, що той присвятив життя філософії як науці, а не філософії як генератору щастя.

Якщо ж не погодитися з витонченим гедонізмом Епікура на користь більш піднесеної мотивації типу «покликання» або «суспільного блага», то для вчених, філософів або мислителів послідовний матеріалі-

лізм не залишає аксіологічного простору, який би дозволив віддати перевагу їхньої праці іншим способам життя. У матеріалістичному вимірі, як говорив у своїй Нобелівській промові французький біохімік і мікробіолог Жак Моно, людина – це повна випадковість Всесвіту, «вона самотня в байдужих глибинах Всесвіту... Людина, нарешті, усвідомлює свою самотність у байдужій безмежності всесвіту, з якої вона виникла волею випадку» [2, р. 94]. «У природи немає наміру або мети» [3, р. 663], щоб їй відповідати або її обстоювати, – підкреслював Ж. Моно.

Немає еталону людини, щоб на нього орієнтуватися. Сучасний англійський фізик Пол Дейвіс пише про це майже тими самими словами, що й Ж. Моно: «Всесвіт не вагітний життям, як і біосфера – людиною... Людина тепер уже знає, що вона самотня в безкрайній неосяжності Всесвіту, з якої вона вийшла лише випадково. Її доля ніде не прописана, так само як і її борг» [1, р. 25]. Р. Докінз міркує про простір сенсу так: «у Всесвіті немає ні мети, ні сенсу, ні задуму, ні добра, ні зла. Нічого, крім сліпої безжальної байдужості» [5, с. 314].

У цьому контексті транспонування або нетранспонування комбінації реакцій нейронних мереж черепної коробки «А» в черепну коробку «В» і «С» *sub specie aeternitatis* або з погляду астрономії не має принципової важливості.

Кожен казанок кипить по-своєму поки в ньому відбуваються певні хімічні реакції, молекулярно це абсолютно неповторювано, але онтологічно абсолютно одноманітно. Якщо немає незалежного від процесів мозку судження (Бога), то заняття філософією – це той самий процес, що й інші види когнітивних залежностей або розваг. Скажімо, можна метафорично цей висновок порівняти так: свистять чайники, один – так, інший – так, але пара їхня не краща і не гірша. Саме такий статус філософського мислення в матеріалізмі, якщо його не міфологізувати. М. М. Ростова пише про це так: «Відсутність Бога ставить під сумнів можливість антропологічного феномена. Бог як трансценденція – це «виступ» із природної детермінованості, позначення того розриву світу, у якому може виникнути суб'єктивність. Без цього розриву людина перетворюється в елемент світу наявного» [6, с. 239]. Тому й питання про мотиви екстеріоризації її світогляду залишається відкритим.

Урахування параметрів істинності як психічної потреби виявляє, що загальні когнітивні установки людської свідомості орієнтовані на те, щоб істина, яка звучить, збігалася з певним комплексом відчуттів. Це насамперед евристичне розширення горизонту мислення, «Ага-ефект» (В. Кьолер), відчуття глибини й мудрості. Переживання цих афектів суб'єкт пізнає як властивості істини. У релігійному світогляді цей афект часто зливається з внутрішньою інтенцією до сакралізації і догматизації істини.

Висновки. Основні психологічні проблеми екстеріоризації матеріалістичного світогляду описують актуальну структуру матеріалістичної моделі світу. У процесі екстеріоризації виявляється низка внутрішніх проблем, а саме: 1) підстави для мотивації суб'єкта і 2) філософське обґрунтування потреби або бажаності жертв і зусиль, необхідних для просування своєї картини світу. У контексті матеріального всесвіту транспонування комбінації реакцій нейронних мереж різних примірників людського мозку не може бути імперативом. Проблемне поле екстеріоризації світогляду в контексті матеріального всесвіту постає через відсутність категорії «належного» в матеріалістичній онтології, що робить це питання нерозв'язним. На практиці соціально-психологічні причини екстеріоризації свого світобачення компенсують ці проблеми філософського плану.

Перспективи дослідження. Аналізована тема має широкі перспективи для наукового дослідження. Такий феномен як якісне експонування світогляду або дієвість психологічних асоціацій у теоретичних картинах світу має значний потенціал у розкритті – як екзистенційної структури окремої свідомості, так і їх діалогу. Релевантність зарахування інтерсуб'єктивних знаків до категорії «світогляд», дослідження його як соціальної формації культурних мемів і посилань також може доповнити і розширити цей напрям досліджень.

Література:

1. Davies P. The Eerie Silence. *Physics World*. 2010. Vol 23, № 03. P. 28-35. DOI: 10.1088/2058-7058/23/03/39
2. Monod J. From enzymatic adaptation to allosteric transitions. *Resonance*. 2003, vol. 8, P. 85-104. DOI: 10.1007/bf02834406
3. Monod Jacques. Chance and Necessity: An Essay on the Natural Philosophy of Modern Biology. *Technology and Culture*. 1972. Vol. 13, No. 4. P. 662-663. DOI: 10.2307/3102860
4. Ветушинский А. С. Анти-спиритуализм, анти-идеализм, анти-обскурантизм: три периода в развитии западного материализма. *Философская мысль*. 2016. № 10. С. 16-31. DOI: 10.7256/2409-8728.2016.10.2057
5. Докінз Р. Сліпий годинникар. Як еволюція доводить відсутність задуму у Всесвіті. / Пер. с англ. Я. Лебеденко. Харків: Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2018. 520 с.
6. Ростова Н. Н. Науки о человеке. *Философская антропология*. 2016. Т. 2. № 1. С. 221–245.
7. Слотердайк П. Сферы: Микросферология. Т. I. Пузыри. / Вступ. ст. Б. В. Маркова. СПб.: Наука, 2005. 653 с.
8. Фрит, К. Формування розуму. Як мозок створює наш духовний світ. / Пер. с англ. Любомир Шерстюк. Харків: Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2019. 272 с.